

7. Ressler R. K., Burgess A. W., Douglas J. E. *Sexual Homicide: Patterns and Motives*. New York: Lexington Books, 1988. 240p.

8. Turvey B. E. *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. 5th ed. London: Academic Press/Elsevier, 2021. 742 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-37>

ШКОДА В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ: ПРОГАЛИНА ЧИ КОЛІЗІЯ?

Демчук Олег Володимирович

викладач

*Житомирського кооперативного фахового коледжу бізнесу і права
м. Житомир, Україна*

Вступ. Стаття 58 Конституції України проголошує: *«Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення»* [1]. Кримінальна відповідальність базується на кримінальному законі, зміст якого становлять норми кримінального права. Більшість учинених кримінальних правопорушень завдають реальної шкоди, яка є мірилом суспільно небезпечних наслідків та за наявності причинно-наслідкового зв'язку утворює об'єктивну сторону діяння.

Поняття «шкода» означає збитки, втрати, що є наслідком учинення неправомірних дій, спричинених кримінальним правопорушенням. При цьому в статті 55 КПК України визначено три види шкоди, що заподіюються кримінально протиправним діянням: моральна, фізична та майнова. Зупинимося на останньому виді, притаманному кримінальним правопорушенням із матеріальним складом, оскільки саме визначення розміру заподіяної шкоди є однією з найважливіших обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України) [3] і безпосередньо впливає на кваліфікацію вчиненого.

Постановка проблеми. Шкода є закономірним результатом неправомірної поведінки суб'єкта відповідальності у кримінальному правопорушенні з матеріальним складом. Однак Загальна частина чинного КК України не містить законодавчого визначення такого поняття, як «шкода, завдана кримінальним правопорушенням». Також відсутнє посилення на визначення «достатній» (мінімальний) розмір заподіяної шкоди при вчиненні кримінальних правопорушень з матеріальним складом.

Розглядаючи порушену проблему на прикладі конструкцій кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини проти власності, простежується їх системна невідповідність принципам правової визначеності та законодавчій техніці.

Принцип правової визначеності – це наріжний камінь верховенства права, який вимагає, щоб закони були чіткими, зрозумілими, однозначними, з точним формулюванням правових норм, передбачуваними та доступними для громадян. Це необхідно для того, щоб вони могли знати свої права та обов'язки, а держава діяла в межах встановлених норм, не допускаючи свавілля та непередбачуваних змін у законодавстві чи судовій практиці.

У своїх рішеннях Конституційний Суд України та ЄСПЛ також посилаються на принцип правової визначеності, наголошуючи на тому, що він є необхідним компонентом принципу верховенства права. Окрім того, Європейський суд зазначає, що відповідальність за подолання недоліків законодавства, правових колізій, прогалин, інтерпретаційних сумнівів лежить, у тому числі, і на судових органах, які застосовують та тлумачать закони (рішення в справах «Веренцов проти України», «Кантоні проти Франції»).

Практика Верховного Суду як найвищої національної судової інстанції є особливо показовою щодо дотримання правової визначеності.

Мета і завдання дослідження. Метою та завданням дослідження є вивчення взаємозв'язків кримінального та фінансового права, а також удосконалення механізму правового регулювання кримінального законодавства в частині визначення шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Виклад основного матеріалу. Запровадивши з 1 липня 2020 р. Інститут кримінальних проступків, відмежувавши тим самим найменш тяжку категорію кримінальних правопорушень від злочинів, законодавець не вирішив проблеми точного витлумачення норм КК, які пов'язані із заподіянням збитків. Праці українських науковців, зокрема В. І. Борисова, Л. М. Демидова, І. В. Ковтуна, А. С. Політова, О. В. Сачко, Ю. А. Турлова, В. І. Тютюгіна, Г. В. Федотова та ін., зробили значний внесок у розробку правових аспектів, пов'язаних із впровадженням інституту кримінальних проступків, у тому числі їх розслідування. Проте в жодній із них не досліджувалася природа визначення розміру заподіяної шкоди.

Єдиний звіт Офісу Генерального прокурора за січень – листопад 2025 року містить статистичні дані про державну реєстрацію за вказаний період 84 223 кримінальних правопорушень проти власності, що становить близько 15% від усіх зареєстрованих [9]. Саме ці аспекти

в сукупності роблять дослідження актуальним і значущим, підкреслюють його важливість для наукового пошуку.

Проаналізуємо диспозиції статей Особливої частини на прикладі посягань проти власності за ст. 185 КК. Так, проста крадіжка, передбачена ч. 1 зазначеної статті, яка не містить обтяжуючих кваліфікуючих ознак, вважається кримінальним проступком. Мінімальної суми заподіяних збитків, необхідних для відмежування від адміністративної відповідальності, диспозиція не містить. Примітка до статей 185, 186, 189 та 190 КК закріплює заподіяння збитків у кратному розмірі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.).

У ст. 185 КК кваліфікуючі ознаки: «значна шкода» передбачає спричинення збитків від 100 до 250 н.м.д.г., що в буквальному розумінні становить від 1700 грн до 4250 грн; «великі розміри» (від 250 до 600 н.м.д.г.) – від 4250 грн до 10 200 грн; «особливо великі розміри» – збитки від 600 н.м.д.г., що становить понад 10 200 грн. Такий законодавчий підхід прямо суперечить засадам відповідальності за кримінально-карану крадіжку, мінімальні збитки за яку мають перевищувати порогову межу в сумі 3028 грн, що застосовується на практиці.

Збитки у вигляді двох н.м.д.г. (у прямому розумінні – 34 грн) встановлені в останній редакції ч. 2 ст. 51 КУпАП Законом «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» від 18.07.2024р. № 3886-IX [7].

Податковий кодекс України (далі – ПК) визначає неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі 17 грн, встановлений п. 5 підрозділу 1 розділу XX ПКУ, який застосовується при посиланнях на нього в законах або інших нормах, за винятком норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень. Для них сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПКУ для відповідного року – 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року [4].

Статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет на 2025 рік» встановлено з 1 січня 2025 року прожитковий мінімум для працездатних осіб у розрахунку на місяць – 3028 грн [5].

Таким чином, методом неоднозначного тлумачення норм Податкового та Бюджетного кодексів України неоподатковуваний мінімум доходів громадян набуває іншого змісту, набагато глибшого за своїм обсягом. Спотворена норма фінансового права «бумерангом» використовується для кваліфікації кримінального правопорушення не в одно-

значному розумінні н.м.д.г. у 17 грн, а значно більшій сумі – 1514 грн. Існуючий порядок, запропонований законодавцем і, як наслідок, широко вживаний у правозастосовній практиці, породжує спотворений підхід, що викривлює об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Фактично ми маємо підміну понять, що грубо суперечить принципу правової визначеності. Такий підхід вносить плутанину у правозастосовну практику слідчих, дізнавачів, прокурорів при кваліфікації кримінальних правопорушень за величинами, які щороку змінюються. Це відкрило похідну проблему – використання колізійних норм податкового законодавства як норм прямої дії в чинному КК України. Така конкуренція правових норм породжує шкідливі для практики правосуддя юридичні колізії.

З іншого боку, виникає постійна проблема унормування порогової межі кримінальної відповідальності в нормах, які не є бланкетними, шляхом внесення змін до законів, що врегульовують адміністративну відповідальність. Виникає дилема: це прогалина у законодавстві чи колізія?

З розвитком законодавчої техніки та використанням наукових доробок учених В. Н. Карташова, М. С. Строговича, М. О. Громова, В. В. Лазарєва, Д. Ю. Сільченка, В. Д. Бабкіна, Л. М. Кельмана, О. В. Колотова, Т. В. Малярчука, П. М. Рабіновича, О. В. Шемшученка, І. О. Рощина та ін. вперше окремим Законом «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 р. № 3354-IX унормовано поняття прогалини і колізії.

Так, правова прогалина – це повна або часткова відсутність норми права, що не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин. Вона може бути подолана судом шляхом застосування аналогії закону або аналогії права, однак вони не застосовуються для визначення підстав притягнення особи до юридичної відповідальності (ст. 65) [6]. Ця норма прямо узгоджується з ч. 4 ст. 3 КК України про заборону застосування кримінального закону за аналогією, унаслідок чого склади злочинів не можуть встановлюватися лише шляхом судження за аналогією або іншого доповнення норм права (принцип «*nulla poena sine lege*»). Однак, незважаючи на законодавчу заборону, питання про застосування аналогії в кримінальному праві досі залишається відкритим.

Колізія норм права – це протиріччя або невідповідність між нормами права в нормативно-правових актах, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини (ст. 66). У нашому випадку ми маємо справу саме з протиріччям, оскільки співставляються кодифіковані норми рівної юридичної сили: з одного боку – кримінального, з іншого – бюджетного і податкового права. Її подолання законодавець вбачає в пріорит-

тетному застосуванні норми, що міститься в нормативно-правовому акті спеціального законодавства, або в застосуванні норми, що міститься в нормативно-правових актах, які набули чинності пізніше.

Пленум Верховного Суду України у постанові від 06.11.2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» для запобігання судових помилок при розгляді справ цієї категорії надав судам узагальнене роз'яснення, згідно з яким злочинне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення, розтрата або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (статті 185, 190 та 191 КК) слід відрізняти від адміністративного правопорушення – дрібного викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП) [8]. Таким чином, суд у даному випадку сам стає джерелом правової невизначеності.

Висновки. Прогалини в кримінальному законодавстві традиційно вважаються одним із найпоширеніших видів юридичних дефектів. Аналіз прийнятих законодавчих змін із набуттям чинності КК України свідчить про наявність у ньому як прогалин, так і колізійних норм, що потребують наукового осмислення та можуть бути усунуті винятково шляхом внесення змін і доповнень до кримінального законодавства. Подібні системні зміни сприятимуть подоланню прогалин, а також очищенню законодавства від невластивих йому елементів, називаючи речі своїми іменами.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
6. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України від 18.07.2024 р. № 3886-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 48. Ст. 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#Text>

8. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

9. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень – листопад 2025 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-38>

ОКРЕМІ ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Дрозд Віталій Юрійович

кандидат юридичних наук,

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним правопорушенням
факультету № 3*

*Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Досліджуючи спосіб вчинення корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, слід зауважити, що за своєю суттю корупційні кримінальні правопорушення вчиняються в активній формі, тобто шляхом дії: зловживання службовим становищем; пропозиції, обіцянки чи надання або прохання надати неправомірну вигоду; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Розглядаючи групу корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються шляхом зловживання службовим становищем, то слід